

УДК 372.3:7.071.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.345854>

Валентина Матіяш, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2381-8318>

Тетяна Гладюк, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5255-621X>

Ірина Жаркова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0217-1498>

Валентина Водяна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6358-1680>

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття спрямована на обґрунтування інноваційних підходів до інтеграції мистецької, природничої, соціальної і здоров'язберезувальної освітніх галузей у змісті початкової освіти як засобу естетичного виховання молодших школярів. Визначено педагогічні основи міжгалузевої інтеграції. Встановлено змістові точки перетину між освітніми галузями (мистецькою, природничою, соціальною і здоров'язберезувальною), що формують комплексну модель естетичного розвитку молодших школярів. Охарактеризовано можливості реалізації інтеграції у курсах "Я досліджую світ" та "Музичне мистецтво". Узагальнено ефективні форми і методи інтегрованого естетичного виховання, а також виявлено очікувані результати інтегрованого естетичного виховання.

Ключові слова: початкова освіта; мистецька освітня галузь; музичне мистецтво; образотворче мистецтво; природничо-освітня галузь; соціальна і здоров'язберезувальна освітня галузь; естетичні цінності; інтеграція.

Рис. 1. Табл. 2. Літ. 16.

Valentyna Matiash, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2381-8318>

Tetiana Hladiuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5255-621X>

Iryna Zharkova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0217-1498>

Valentyna Vodiana, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6358-1680>

INTEGRATION OF EDUCATIONAL SPHERES IN THE AESTHETIC EDUCATION OF YOUNG SCHOOLCHILDREN

The article is aimed at substantiating innovative approaches to the integration of artistic, natural, social, and health-preserving educational branches in the content of primary education as a means of aesthetic education of younger schoolchildren. In the process of research, system-structural, analytical, comparative, and activity approaches were used, which provided a comprehensive consideration of integration processes in primary school. The methodological basis is the principles of competence, value, and activity approaches, which reflect the modern paradigm of education of the New Ukrainian School. The pedagogical foundations of interdisciplinary integration are determined, which ensures overcoming the fragmentation of

knowledge and the formation of a holistic worldview in students. The content points of intersection between educational branches (artistic, natural, social, and health-preserving) are established, which form a comprehensive model of aesthetic development of younger schoolchildren. The possibilities of implementing integration in the courses "I Explore the World" and "Musical Art" are described, which create space for combining cognitive, emotional, and creative activities of students. Effective forms and methods of integrated aesthetic education are summarized – integrated lessons, art and nature expeditions, theatrical performances, art and research projects that activate the emotional sphere, creativity, and cooperation of students. The expected results of integrated aesthetic education are identified: the formation of aesthetic competence, environmental awareness, social and emotional skills, creative abilities, and key competencies defined by the National School of Education standard. The results of the study are addressed to scientists, primary school teachers, methodologists, and developers of educational programs who introduce integration approaches into the educational process and seek to increase the effectiveness of aesthetic education of younger schoolchildren by means of interdisciplinary interaction.

Keywords: primary education; artistic educational branch; musical art; visual arts; natural educational branch; social and health-preserving educational branch; aesthetic values, integration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна педагогіка все більше орієнтується на інтеграцію змісту освіти як провідну тенденцію, що покликана подолати роздрібненість знань і сформувати в учнів цілісне сприйняття світу [11]. Одночасно естетичне виховання набуває особливої ролі у системі Нової української школи (далі – НУШ) як важливий чинник розвитку духовності й ціннісних орієнтирів молодших школярів [8; 13]. Формування гармонійного світогляду дитини потребує поєднання різних галузей знань: мистецької, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної в єдиний освітній простір, щоб дитина сприймала навколишній світ цілісно, через призму краси й взаємозв'язків. Інтеграція навчальних предметів у початковій школі якраз і дозволяє синхронізувати результати навчання різних освітніх галузей і наблизити зміст освіти до реального, цілісного сприйняття життя [9].

Водночас лишається недостатньо висвітленим питання інтеграції саме трьох освітніх галузей (мистецької, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної) в аспекти естетичного розвитку дітей. Хоча окремі аспекти інтегрованого навчання й естетичного виховання вже досліджувалися, наразі відсутні системні праці, які б розглядали їх комплексно. Аналіз літератури засвідчує потребу ґрунтового вивчення шляхів підвищення якості початкової освіти саме через призму естетичного виховання молодших школярів. Це обумовлює актуальність обраної теми і необхідність пошуку інноваційних підходів до міжгалузевої інтеграції як чинника естетичного виховання дитини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інтеграції в освіті має глибокі теоретичні корені. Класики педагогіки, зокрема Дж. Дьюї, ще на початку ХХ ст. відстоювали ідею побудови навчальних програм навколо єдиного стрижня, близького дитині, замість штучного поділу знань на окремі предмети [14]. У сучасній науково-педагогічній літературі інтеграція трактується як об'єднання окремих компонентів змісту навчання в єдине ціле для всебічного, багатоаспектного вивчення певних явищ [1; 13]. Українські дослідники

(Н. Ларіонова, Н. Стрельцова) присвятили свої праці дидактичним можливостям інтегрованого навчання в початковій школі. Вони наголошують, що інтегрований підхід сприяє формуванню у дітей системного мислення та умінь бачити взаємозв'язки між різними галузями знань [7].

Педагогічні ідеї поєднання мистецької та природничої освіти набули розвитку як в Україні, так і за кордоном у контексті компетентнісного підходу. Зокрема, інтеграція мистецтва й природничих наук розглядається як шлях до виховання творчості та інноваційного мислення учнів. Зарубіжні дослідження зазначають, що включення мистецтва у вивчення природничих наук стимулює креативність, співпрацю і глибше розуміння обох сфер [15]. В Україні впровадження нового Державного стандарту початкової освіти (2018) вперше офіційно закріпило можливість повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей в Типових освітніх програмах [1]. Проект оновленого стандарту (2025) також підкреслює, що інтеграція ґрунтується на компетентнісному підході та спрямована на формування міжпредметних компетентностей учнів. Таким чином, ідея міжгалузевої інтеграції міцно увійшла в сучасний освітній дискурс як необхідна умова модернізації змісту освіти.

Естетичне виховання молодших школярів є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, змістові цілі естетичного виховання розкрито у працях І. Зязюна, який акцентує на формуванні в учнів художньо-естетичних цінностей [4]. Інтеграція музичного мистецтва у зміст гуманітарних предметів початкової школи висвітлена О. Прищепою [10]. Теоретичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного віку розглянуто В. Кузьменко [6] та ін. Результативний компонент (критерії і рівні естетичної вихованості) розглядав Ю. Гончаренко [2] та ін. У цих працях підкреслюється, що естетичне виховання є важливим чинником формування духовності особистості та ціннісного ставлення до світу. Водночас невирішеним залишається питання системної моделі реалізації інтеграції різних галузей знань у контексті естетичного виховання. Попри наявні

напрацювання щодо інтегрованого навчання і щодо естетичного розвитку, практично відсутні дослідження, які б поєднали ці два напрями. Це і визначило необхідність нашого дослідження.

Метою статті є обґрунтування інноваційних підходів до інтеграції мистецької, природничої, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей у змісті початкової освіти як чинника естетичного виховання молодших школярів. Також мета передбачає визначення ефективних шляхів реалізації міжгалузевої інтеграції, спрямованої на розвиток естетичної компетентності учнів, їхнього емоційно-ціннісного досвіду й гармонійного світосприйняття дитини.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати педагогічні основи міжгалузевої інтеграції у початковій освіті та розкрити теоретико-методологічні засади цього процесу;
- визначити змістові точки перетину між мистецькою, природничою, соціальною і здоров'язбережувальною освітніми галузями;
- охарактеризувати можливості реалізації інтеграції в змісті навчальних предметів “Я досліджую світ” і “Музичне мистецтво”;
- узагальнити ефективні форми, методи та результати естетичного виховання молодших школярів у процесі такої міжгалузевої інтеграції.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці поняття “інтеграція” трактується як процес поєднання окремих елементів в єдину систему, за якого забезпечується цілісність кінцевого результату та зберігаються індивідуальні властивості компонентів [11]. Інтеграція освіти має декілька взаємопов'язаних аспектів: дидактичний (об'єднання навчального матеріалу різних предметів задля цілісного вивчення теми), змістовий (відбір і структуризація знань навколо наскрізних тем) та діяльнісний (організація навчальної діяльності учнів на міжпредметній основі). В широкому сенсі інтеграція виступає способом впорядкування знання, спрямованим на отримання максимуму інформації за мінімальних витрат зусиль і часу [11]. Тобто інтегрований підхід дозволяє учням замість розрізнених фрагментів отримати узагальнене уявлення про явище, побачити взаємозв'язки і закономірності.

Міжгалузевий характер початкової освіти закріплено в Державному стандарті початкової освіти [3]. Згідно нормативних документів НУШ, на основі Типової освітньої програми може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається у навчальному плані школи [3]. Зокрема, зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної галузей інтегровано у курсі “Я досліджую світ”. Зміст мистецької освітньої галузі реалізовано в

інтегрованому курсі “Мистецтво” [5]. Водночас окремими предметами залишаються українська мова, математика, іноземна мова, фізкультура [1]. Іншими словами, чинний навчальний план НУШ поєднує як інтегровані предмети, що охоплюють відразу кілька освітніх галузей, так і традиційні монодисциплінарні курси. Такий підхід зумовлений прагненням зробити освіту більш цілісною та наближеною до реального життя дитини.

Інтеграція як засіб цілісного розвитку особистості знайшла відображення у компетентнісній освітній парадигмі. Сутність в тому, що для формування цілісного, системного мислення учнів необхідно спиратися на системні, міждисциплінарні знання. На сучасному етапі реформування української школи інтеграція розглядається як шлях до підвищення якості освіти, адже дозволяє концентрувати увагу на головному і практично значущому. Зокрема, підкреслюється, що інтеграція ґрунтується на компетентнісному підході і веде до розвитку в учнів міжпредметної компетентності – здатності застосовувати знання та вміння з різних сфер для вирішення комплексних проблем [1]. Через інтеграцію реалізується принцип розвитку цілісних уявлень про світ: знання з різних джерел об'єднуються, щоб відтворити багатогранну картину явищ [11]. Як наслідок, в учнів початкової школи формуються основи планетарного мислення, уміння бачити явища у взаємозв'язку і цілісності. Інтеграція змісту дає змогу охопити горизонтальні і вертикальні зв'язки між знаннями та піднести їх на новий рівень, наблизивши до реальних ситуацій.

Таким чином, інтеграція як педагогічне явище охоплює не лише дидактичні чи методологічні виміри, а й виступає засобом гармонізації освітнього простору, у якому поєднуються різні сфери розвитку дитини. Вона створює підґрунтя для формування цілісної особистості, здатної сприймати світ у взаємозв'язках і єдності. У цьому контексті особливого значення набуває визначення того, як окремі освітні галузі взаємодіють між собою, формуючи естетичний досвід учня та розвиваючи його почуття гармонії, прекрасного, духовності та здатність перетворювати навколишній світ за законами краси.

Комплексне естетичне виховання молодшого школяра відбувається на перетині кількох освітніх галузей, кожна з яких робить свій внесок у формування естетичного досвіду і цінностей дитини (табл. 1).

Таким чином, кожна зі згаданих освітніх галузей робить унікальний внесок у естетичний розвиток дитини: мистецтво збагачує емоційний світ і творчу уяву, природа дарує відчуття гармонії і чудового, соціальна сфера формує естетику почуттів і стосунків, а сфера здоров'я привчає до краси здорового способу життя. Оптимальним є такий виховний підхід, за якого всі ці компоненти

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

інтегровані в освітньому процесі, доповнюють один одного. Кожна галузь не існує ізольовано, адже вона органічно вбудовується у структуру освітнього процесу, впливаючи на світогляд, емоційно-ціннісну сферу та поведінкові установки

дитини. Саме тому важливим є не лише визначення їхнього змістового внеску, а й з'ясування шляхів практичної реалізації інтеграції у навчальних предметах, де ці освітні галузі знаходять природне поєднання.

Таблиця 1

Інтегративна роль освітніх галузей у формування естетичного досвіду молодших школярів

№	Освітні галузі	Зміст і характеристика
1	Мистецька освітня галузь	Саме мистецтво є ядром естетичного виховання, оскільки забезпечує набуття учнями емоційно-ціннісного досвіду й розвиток художнього мислення. На уроках музичного й образотворчого мистецтва діти вчать сприймати і створювати прекрасне, розвивають уяву, тонкий естетичний смак. У Концепції художньо-естетичного виховання МОН України наголошено на формуванні особистості з високим рівнем художньо-естетичної культури, здатної керуватися універсальними естетичними цінностями у власній діяльності [8].
2	Природнича освітня галузь	Природа традиційно розглядається як потужне джерело естетичних вражень для дитини. Спостерігаючи за явищами довкілля – зміною пір року, красою ландшафтів, розмаїттям форм рослин і тварин – діти розвивають почуття гармонії та краси природи. Такий підхід розвиває екологічну свідомість і естетичне сприйняття: дитина вчиться бачити у природних явищах гармонію, відчувати захоплення від краси навколишнього світу та берегти цю красу.
3	Соціальна і здоров'язбережувальна	Естетика стосується не лише мистецтва чи природи, а й сфери людських взаємин. Сприятливий морально-психологічний клімат у класі, етика спілкування, атмосфера доброзичливості створюють для дитини естетичне середовище, де краса проявляється через гуманність, чесність, повагу. Здоров'язбережувальна діяльність включає також розвиток емоційної рівноваги – уміння керувати своїми емоціями, уникати деструктивних проявів. Знову ж таки простежується зв'язок з естетикою: здавна ідеал людської краси включав здорове тіло і здоровий дух. В. Сухомлинський відводив пріоритетну роль зміцненню здоров'я дітей, називаючи турботу про здоров'я найважливішим завданням вихователя [3].

Далі розглянемо, як міжгалузеві зв'язки реалізуються у змісті навчальних предметів, зокрема “Я досліджую світ” і “Музичне мистецтво”, які є найбільш показовими прикладами синтезу пізнавальної, художньо-естетичної та ціннісно-особистісної сфер розвитку дитини.

У початковій школі НУШ найбільші можливості для міжгалузевої інтеграції закладено в курсах “Я досліджую світ” і “Мистецтво” (музичне та образотворче). Інтегрований курс “Я досліджую світ” створений як міждисциплінарний: він охоплює зміст 5 освітніх галузей – природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної [13]. Цей курс поєднує знання про навколишній світ, які раніше вивчалися окремо (природознавство, основи здоров'я, “Я у світі”), в єдиній змістовій канві. Його оновлені програми містять змістові лінії, пов'язані з природою (світ неживої і живої природи, явища природи), з суспільством (людина серед людей, культура рідного краю), з основами безпеки і здоров'я. Така інтеграція синхронізує навчальні результати різних освітніх галузей: наприклад, в межах однієї теми учні одночасно отримують знання

про природні явища і вчать правил безпеки, або засвоюють соціально-побутові навички й розвивають мовлення [12].

Мистецька освітня галузь у початковій школі представлена предметом “Мистецтво”, що часто інтегрує два види – музичне і образотворче мистецтво (в 1–2 класах за типовою програмою вони можуть викладатися комплексно). У 3–4 класах виокремлюється “Музичне мистецтво” як самостійний предмет, але його зміст тісно переплетений з іншими сферами. Оновлені навчальні програми з музичного мистецтва включають тематику, пов'язану із навколишнім світом, народною творчістю, культурною спадщиною. Наприклад, діти вчать пісні про пори року, про рідний край, про дружбу і родину, що вже само по собі інтегрує мистецький і соціально-природничий зміст. Отже, змістові точки перетину між курсом “Я досліджую світ” і уроками мистецтва є природними: це теми про природу, людину, суспільство, які можуть розглядатися і на науковому, і на художньому рівні.

Для наочності розглянемо декілька інтегрованих тем, які ефективно поєднують зазначені освітні галузі (табл. 2).

Таблиця 2

Інтегровані теми, які ефективно поєднують освітні галузі: мистецьку, природничу, соціальну і здоров'язбережувальну

№	Інтегровані теми	Зміст
1	Осінь у природі та музиці	Міжпредметна тема, де учні спостерігають сезонні зміни в природі (природнича освітня галузь) і одночасно знайомляться з художніми образами осені в музиці та поезії (мистецька освітня галузь). Діти можуть слухати музичні твори, що передають настрій осені, малювати осінній пейзаж, спостерігаючи осінні барви довкілля. Така тема розвиває екологічні знання і вміння емоційно сприймати красу природи.
2	Я і моє здоров'я у ритмі пісні	Інтегрований урок, що поєднує основи здоров'я (соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь) із музичним мистецтвом. Під час такого уроку учні засвоюють правила гігієни, режиму дня, фізичних вправ і закріплюють їх через музичну діяльність: розучують пісні про здоровий спосіб життя, виконують руханки під музику, ритмічні вправи. Музичний ритм допомагає краще відчувати своє тіло, розвиває координацію та позитивне ставлення до фізичної активності. В результаті тема здоров'я перестає бути суто теоретичною – діти переживають її емоційно, через пісню і рух, що підвищує ефективність навчання.
3	Краса дружби	Тема на перетині соціальної і здоров'язбережувальної та і мистецької галузей, присвячена цінностям дружби, доброти, взаємодопомоги. Учні обговорюють, що таке справжня дружба, як слід поводитися з друзями (формування морально-етичних норм – соціальна галузь), і паралельно виражають своє розуміння дружби у творчості: співають пісні про дружбу, інсценують невеличкі добрі історії, малюють колективний плакат про товаришування. Емоційне залучення мистецтва допомагає глибше усвідомити естетику людських стосунків – красу добрих вчинків, щирого спілкування. Через казку, пісню чи гру діти проживають ситуації дружби, що сприяє вихованню емпатії.
4	Музика рідного краю	Інтегрована тема, що охоплює природничо-краєзнавчий і мистецький компоненти. Діти вивчають особливості природи рідного краю, його символи (рослини, тварини, ландшафт) – і водночас знайомляться з фольклором та музичною спадщиною своєї місцевості (народні пісні, танці, музичні інструменти). Наприклад, можна поєднати урок "Природа і пісні України", де учні слухають українські народні пісні про калину, тополь, солов'я і дізнаються про ці рослини та птахів у природі. Таким чином, краса рідної природи переплітається з красою народної музики. Це виховує в дітей любов до свого краю, гордість за культуру і бережливе ставлення до довкілля як до національного надбання. Мистецький компонент додає емоційної глибини до краєзнавчих знань: дитина не просто вивчає факти, а й відчуває естетичну насолоду від пісні, картини, легенди рідного краю.

Отже, запровадження подібних інтегрованих тем уроків відповідає загальній тенденції НУШ до тематичного навчання і проєктної роботи. Педагоги практикують проведення інтегрованих днів і тижнів, коли вся діяльність об'єднана спільною темою. Це може бути, наприклад, "Тиждень мистецтва і природи", впродовж якого діти одночасно ведуть спостереження в природі, творять мистецькі поробки з природних матеріалів, слухають музичні твори про природу. Активно застосовуються й інтерактивні форми: групові проєкти, художньо-дослідницькі практикуми, естетичні ігри. Залучення учнів до проєктної діяльності визначено методичними рекомендаціями до інтегрованого курсу

"Я досліджую світ". Проєкти дозволяють дітям самостійно шукати інформацію, творчо її осмислювати та презентувати результати у вигляді виставок, концертів, міні-вистав тощо. Приміром, під час проєкту "Мій екологічний театр" учні можуть поставити коротку виставу про природу, самостійно виготовивши декорації з природних матеріалів і підбравши музичний супровід. Це поєднує екологічне виховання, драматизацію (театральне мистецтво) і музичну творчість. Досвід таких інтегрованих занять показує, що діти дуже емоційно залучаються в процес: вони не тільки здобувають знання, а й переживають їх, що сприяє глибшому засвоєнню і вихованню ціннісного ставлення. Як

ззначають педагоги-практики, коли вдається об'єднати різні освітні галузі навколо однієї теми, діти усвідомлюють свою залученість до освітнього процесу, відчувають значущість власних ідей і з більшою мотивацією навчаються [9]. Іншими словами, інтеграція знімає бар'єр між навчанням і реальним життям дитини, перетворюючи освітній процес на захопливе пізнання світу в усій його різноманітності.

Отже, аналіз змістових ліній курсів “Я досліджую світ” та “Музичне мистецтво” засвідчує, що саме вони створюють оптимальні умови для реалізації міжгалузевої інтеграції, у якій пізнавальний, емоційний і творчий досвід учнів поєднуються в єдине ціле. Не менш важливо, яким чином організовується освітній процес, якими педагогічними формами, технологіями та методами наповнюється інтеграційна взаємодія освітніх галузей. Саме форми і методи навчальної діяльності стають практичним інструментом реалізації інтеграції, визначають її динаміку, результативність і виховний вплив.

Для реалізації міжгалузевої інтеграції, спрямованої на естетичний розвиток учнів, педагогами використовуються різні інноваційні форми і методи навчання.

Однією з ключових форм є проведення інтегрованих уроків, коли один навчальний захід охоплює зміст одразу двох або більше предметів. Наприклад, можливі бінарні уроки типу “Музичне мистецтво” і “Я досліджую світ (природничі освітні галузі)”, “Мистецтво і “Я досліджую світ” (соціальна і здоров'язбережувальна освітні галузі)” тощо. На такому уроці вчителі (або один вчитель, якщо він викладає обидва предмети) планують єдину тему і пов'язаний зміст з різних дисциплін. Методика міжпредметного уроку передбачає широкое використання міжпредметних зв'язків: факти і поняття з однієї галузі ілюструються або розширюються матеріалом з іншої. Науковці відзначають, що нині в шкільній практиці поширені такі прийоми інтегрування, як урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок та бінарний урок [8; 1; 13]. Вони різняться ступенем злиття змісту: від паралельного висвітлення споріднених питань до повного об'єднання двох предметів навколо однієї теми. Інтегровані уроки особливо ефективні в естетичному вихованні, адже дозволяють задіяти різні канали сприйняття: дитина і слухає, і бачить, і рухається, і розмірковує. Наприклад, урок “Подорож у космос через науку і музику”: діти дізнаються про планети (астрономічні знання) і слухають уривки з сюїти Г. Холста “Планети” (музичне мистецтво), малюють космічні пейзажі під музику (образотворче мистецтво). На уроці “Краса і здоров'я” школярі дізнаються, як музика і образотворче мистецтво впливають на здоров'я людини, у них

виховується бажання бути красивим не тільки зовні, але й розвивати свою внутрішню красу.

Крім уроків, значні можливості має організація спільних позакласних заходів. Ефективною формою є мистецько-природничі експедиції – екскурсії в природу, під час яких діти не лише спостерігають за довкіллям, а й виконують творчі завдання (фотографують красу природи, малюють пейзажі, складають невеличкі вірші чи пісеньки про побачене). Ще одним прикладом є театралізовані вистави екологічної або моральної тематики. Наприклад, шкільний театр казок, де учні інсценують народні казки, легенди про природу чи про добро. Підготовка вистави здійснюється на різних навчальних предметах – дизайн і технології (виготворення костюмів, декорацій), музичне мистецтво (пісні, фонова музика), образотворче мистецтво (створення афіш, декорацій). Така діяльність інтегрує мистецтво, працю, природу і моральні цінності, даючи яскравий естетично-виховний ефект.

Інтеграція природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької освітніх галузей здійснюється і під час проведення шкільних свят, які є важливим засобом естетичного виховання. У будь-якому святі присутні різні види мистецтва, які дають змогу забезпечити школярам радість спілкування, самовираження, творчості.

Екологічні проєкти – ще одна сучасна форма, коли учні проводять дослідницько-творчі проєкти на перетині екології та мистецтва. Наприклад, проєкт “Збережемо птахів” може включати виготовлення годівничок (“Дизайн і технології”), спостереження за птахами (“Я досліджую світ”), ведення щоденника спостережень (розвиток мовлення) і заключний етап – святковий концерт “Наші пернаті друзі”, де діти співають пісні про птахів, показують свої малюнки і діляться враженнями.

Методи інтегрованого естетичного навчання. В інтегрованому освітньому просторі доцільно застосовувати методи, які активізують образне мислення, творчу уяву та емоційну сферу учнів. Серед них виділяють наступні (див. рис. 1).

Таким чином, використання різноманітних форм і методів роботи: від інтегрованих уроків до мистецько-природничих експедицій і проєктів забезпечує не лише міжгалузеву єдність освітнього процесу, а й створює емоційно насичене середовище, у якому дитина активно пізнає, переживає і творить. У цьому контексті закономірно постає питання про результативність інтегрованого естетичного виховання – які особистісні зміни воно зумовлює, які компетентності, почуття й світоглядні позиції формує у молодших школярів.

Очікувані результати інтегрованого естетичного виховання свідчать про його високу результативність: у молодших школярів формується цілісний

естетичний світогляд, здатність емоційно реагувати на прояви краси та творити її у власній діяльності. Комплексна інтеграція освітніх галузей забезпечує розвиток ключових компетентностей, емоційного

інтелекту й творчої самореалізації, що підтверджує ефективність інтеграційного підходу як чинника духовно-ціннісного становлення особистості дитини.

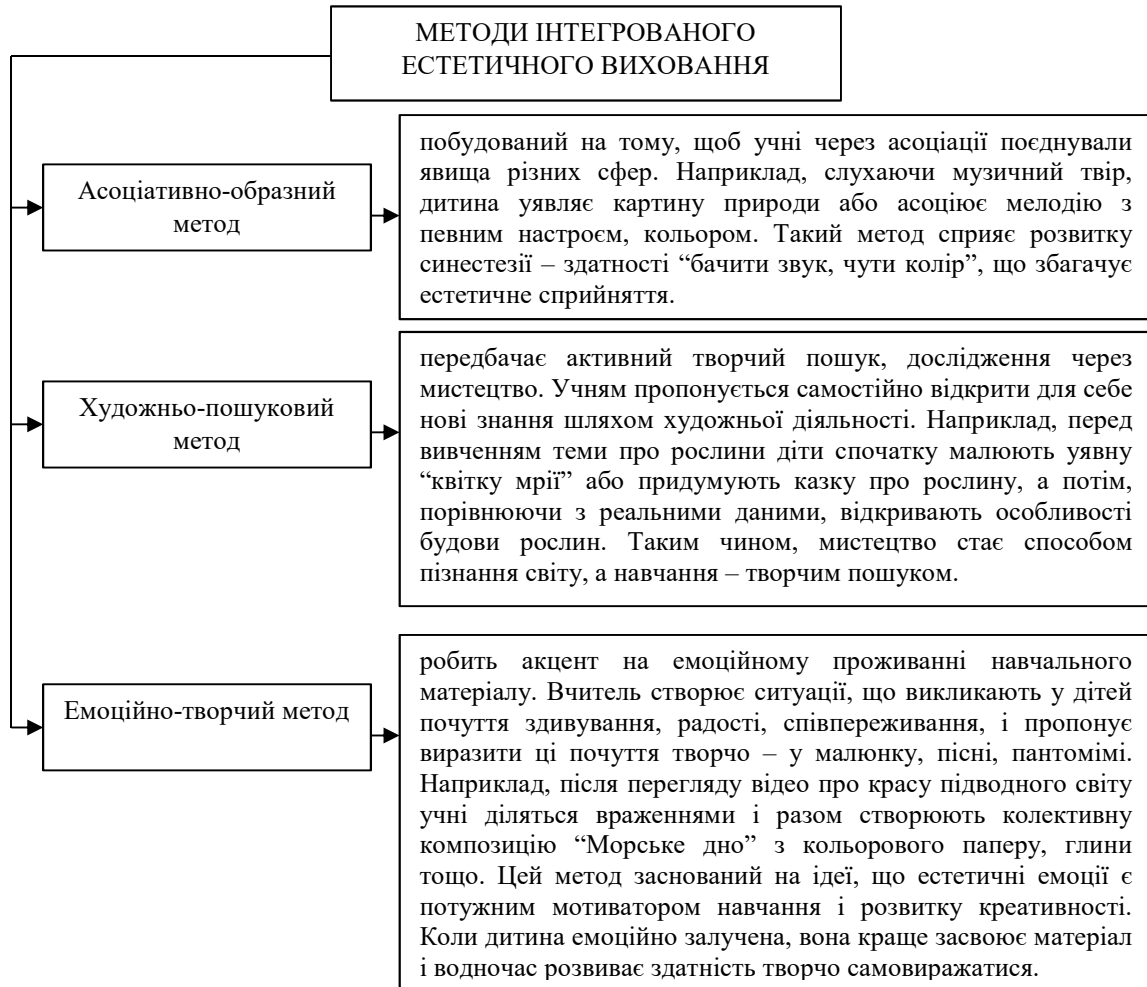

Рис. 1. Методи інтегрованого естетичного навчання молодших школярів

Висновки і перспективи подальших розвідок. Міжгалузева інтеграція мистецької, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі створює оптимальні умови для цілісного розвитку дитини. Поєднання різних аспектів освіти навколо естетичних цінностей сприяє формуванню в учнів естетичної свідомості, здатності сприймати світ у його єдності та гармонії. Такий підхід відповідає віковим особливостям молодших школярів, для яких характерне цілісне, емоційно забарвлене сприйняття дійсності.

Найбільш ефективно можливості міжгалузевої інтеграції реалізуються у курсах “Я досліджую світ” і “Мистецтво”, що закладені Державним стандартом початкової освіти. Інтегрований курс “Я досліджую світ” охоплює одразу кілька галузей і дозволяє синхронно розвивати пізнавальні та

ціннісні компетентності учнів. Паралельно предмету мистецького циклу дають простір для творчості і емоційного розвитку. Саме на перетині цих двох компонентів – практичного пізнання світу і художньо-естетичного переживання досягається найкращий виховний ефект.

Ефективність інтеграції в естетичному вихованні забезпечується застосуванням діяльнісного, ціннісного й компетентнісного підходів. Діяльнісний підхід означає, що діти вчаться через активну діяльність – творчу, дослідницьку, ігрову – а не пасивно слухаючи. Ціннісний підхід гарантує, що в центрі уваги – формування у школярів системи цінностей (краси, добра, гармонії), яка стане основою їхніх особистісних орієнтирів. Компетентнісний підхід інтегрує знання, навички і ставлення з різних сфер, готуючи учня до реального життя

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні цілісної моделі інтегрованого естетичного виховання в умовах НУШ. Така модель має описувати оптимальні способи поєднання навчальних дисциплін, методичні прийоми і критерії оцінювання естетичного розвитку учнів. Також актуальним є створення інноваційних міждисциплінарних програм і посібників, що будуть спрямовувати вчителів на практичну реалізацію інтеграції для естетичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войналович В.В. Інтегроване навчання у початковій школі в умовах Нової української школи. *Actual Problems in the System of Education. General Secondary Education Institution – Pre-University Training – Higher Education Institution*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.15832>

2. Гончаренко Ю.В. Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля, 2009. 245 с.

3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/87-2018-%D0%BF#Text>

4. Зязюн І.А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку. *Збірник наукових праць*; За ред. О.А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2012. С. 14–22.

5. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text

6. Кузьменко В.У. Теоретичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 7 (14). С. 45–50.

7. Ларіонова Н.Б., Стрельцова Н.М. Інтегративний підхід: актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи. *Навчально-методичний посібник*. Харків: Друкарня “Мадрид”, 2018. 76 с.

8. Московчук Л. Естетичне виховання молодших школярів як чинник формування духовності особистості. *Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 25. Ч. 2. С. 185–190. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2018-25-2.185-190>

9. Освіторія. Держстандарт початкової освіти: які нововведення. 2025. URL: <https://osvitoria.media/experience/derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-yaki-novovvedennya>

10. Прищепа О.П. Інтеграція музичного мистецтва у зміст гуманітарних предметів початкової школи. URL: <https://surli.cc/ldaexw>

11. Просіна О.В. Технології інтегрованого викладання предметів “Мистецтво” та “Художня культура” в загальноосвітній школі. Луганськ: СПД Резников В.С., 2007. 200 с.

12. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 1–2 класи. Київ. МОН України. 2019. 210 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/si tes/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>

13. Якимчук А.Я., Колупасва Т.С. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. Київ: [б. в.], 2019. 120 с.

14. Dewey J. *The Child and the Curriculum*. Chicago: University of Chicago Press, 1902. 200 с. URL: <https://dn790003.ca.archive.org/0/items/childandcurricul00deweuoft/childandcurricul00deweuoft.pdf>

15. Namukasa S. Integrating arts into science curriculum for holistic education. *Research Invention Journal of Research in Education*. 2024. Vol. 4. No. 3. P. 46–49. DOI: <https://doi.org/10.59298/RIJRE/2024/433741>

16. Sukhomlynsky V. Vasyl Sukhomlynsky. *The Holistic Educator*. 2025. URL: <https://theholisticeducator.net/sukhomlynsky>

REFERENCES

1. Voinalovych, V.V. (2021). Intehrovane navchannia u pochatkovii shkoli v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Integrated learning in primary school in the context of the New Ukrainian School]. *Actual Problems in the System of Education. General Secondary Education Institution – Pre-University Training – Higher Education Institution*, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.15832> [in Ukrainian].

2. Honcharenko, Yu.V. (2009). Estetychne vykhovannia uchniv pochatkovykh klasiv u protsesi khoreohrafichnoi diialnosti [Aesthetic education of primary school pupils in the process of choreographic activity]. *Candidate's thesis*. East Ukrainian National University named after V. Dahl). 245 p. [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State Standard of Primary Education]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

4. Ziazun, I.A. (2012). Estetychni rehuliatyvy pedahohichnoi maisternosti [Aesthetic regulators of pedagogical mastery]. (Eds.). O.A. Dubaseniuk & N.H. Sydorochuk. *Aesthetic education of children and youth: theory, practice, prospects of development*. Zhytomyr, pp. 14–22. [in Ukrainian].

5. Kontseptsiiia khudozhnio-estetychnoho vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh ta Kompleksna prohrama khudozhnio-estetychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh ta pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Concept of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions and the Comprehensive program of artistic and aesthetic education]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text [in Ukrainian].

6. Kuzmenko, V.U. (2013). Teoretychni zasady diahnozyky estetychnoi obdarovanosti ditei doshkilnoho viku [Theoretical foundations of diagnosing the aesthetic giftedness of preschool children]. *Education and Development of Gifted Personality*, No. 7(14), pp. 45–50. [in Ukrainian].

7. Larionova, N.B. & Streltsova, N.M. (2018). Intehratyvnyi pidkhid: aktualnist, sutnist, osoblyvosti vprovadzhennia v umovakh pochatkovoi shkoly [Integrative approach: relevance, essence, and features of implementation in primary school]. Kharkiv, 76 p. [in Ukrainian].

8. Moskovchuk, L. (2018). Estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv yak chynnyk formuvannia dukhovnosti osobystosti [Aesthetic education of primary school pupils as a factor of spiritual development]. *Collection of scientific papers*, No. 25(2), 185–190. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2018-25-2.185-190> [in Ukrainian].

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

9. Osvitortia. (2025). Derzhstandart pochatkovoi osvity: yaki novovvedennia [State standard of primary education: what innovations]. Available at: <https://osvitoria.media/experience/derzhstandart-pochatkovoi-osvity-yaki-novovvedennia> [in Ukrainian].
10. Pryshchepa, O.P. (2025). Intehratsiia muzychnoho mystetstva u zmist humanitarnykh predmetiv pochatkovoi shkoly [Integration of musical art into the content of humanities in primary school]. Available at: <https://surli.cc/ldaexw> [in Ukrainian].
11. Prosina, O.V. (2007). Tekhnolohii intehrovano vykladannia predmetiv "Mystetstvo" ta "Khudozhnia kultura" v zahalnoosvitnii shkoli [Technologies of integrated teaching of "Art" and "Artistic Culture" subjects in general education school]. Luhansk, 200 p. [in Ukrainian].
12. Typova osvithnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O.Ya. (2019). [Typical educational program developed under the supervision of O. Ya. Savchenko]. Kyiv, 210 p. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1utqBXEbQA5nnop6j7gCOuLOJiXOtVtA/view> [in Ukrainian].
13. Yakymchuk, A.Ya. & Kolupaieva, T.Ye. (2019). Nova ukrainska shkola: intehratsiinyi pidkhid u pochatkovii zahalnyi osviti [The New Ukrainian School: Integrative approach in primary general education]. Kyiv, 120 p. [in Ukrainian].
14. Dewey, J. (1902). The Child and the Curriculum. Chicago: University of Chicago Press. 200 p. Available at: <https://dn790003.ca.archive.org/0/items/childandcurricul00dewuoft/childandcurricul00dewuoft.pdf> [in English].
15. Namukasa, S. (2024). Integrating arts into science curriculum for holistic education. Research Invention Journal of Research in Education, No. 4(3), pp. 46–49. DOI: <https://doi.org/10.59298/RIJRE/2024/433741> [in English].
16. Sukhomlynsky, V. (2025). Vasyl Sukhomlynsky. The Holistic Educator. Available at: <https://theholisticeducator.net/sukhomlynsky> [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

УДК 373.3.091.212]:005.336.2:34(4)(045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.345863>

Олена Муращенко, кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри початкової освіти,
ВСП "Економіко-правничий фаховий коледж
Запорізького національного університету"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5887-1752>

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті узагальнено провідний європейський досвід формування правової компетентності молодших школярів як важливого складника громадянської освіти. Проаналізовано нормативно-правові документи, організаційні підходи та методичні принципи впровадження освіти в галузі демократичного громадянства та освіти з прав людини в початковій школі. Визначено можливості адаптації цього досвіду до сучасних українських реалій і викликів, що створює підґрунтя для модернізації правової освіти в Україні та формування її ефективної стратегії. Акцент зроблено на потребі застосування системного підходу, міжвідомчої співпраці та підвищення фахової підготовки педагогів.

Ключові слова: правова компетентність; демократичне громадянство; права людини; європейський досвід; початкова школа; молодші школярі.

Табл. 1. Літ. 15.

Olena Murashchenko, Ph.D. (Pedagogy),
Lecturer of the Primary Education Department,
Separate Structural Division of the Economics and
Law Vocational College at
Zaporizhzhia National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5887-1752>

EXPERIENCE OF FORMING LEGAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

The article presents a comprehensive analysis and generalization of the leading European experience in the formation of legal competence among primary school students as an integral component of civic and democratic education. It explores the theoretical and practical foundations of legal education within European Union member states, emphasizing its role in fostering respect for human rights, tolerance, responsibility, and active citizenship from an early age. The study examines the regulatory and institutional frameworks, organizational mechanisms, and methodological principles that ensure the effective implementation of education for democratic citizenship and human rights in primary schools.

Special attention is devoted to the identification of key strategies and pedagogical technologies applied in European educational systems – such as project-based learning, interactive and game-based methods, interdisciplinary integration, and